

GURGANCH SHAHRI TARIXINI O'RGANISHDA TARIXIY MANBALARNING ROLI

Avalova Gulshod Murodullaevna-
Toshkent moliya instituti dotsenti.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Qadimgi Xorazmning tarixiy shaharlaridan biri bo'lgan Gurganch shahri o'tmishini o'rgaishda tarixiy manbalarning ahamiyati va ularda keltirilgan ma'lumotlar tahlili keltirilgan. Shuningdek, Gurganch tarixini o'rganishga doir zamonaviy manbalar ham tahlil qilinib ularning tarixiy ahamiyati haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Gurganch, Otsiz, Sulton sanjar, Bayhaqiy, Ko'hna Urganch, Abulg'ozi, Shajarai turk.

Annotation

This article presents the importance of historical sources and the analysis of the information contained in them in the study of the past of the city of Gurganch, one of the historical cities of Ancient Khorezm. Also, modern sources for studying the history of Gurganch were analyzed and comments were made about their historical significance.

Key words: Gurganch, Otsiz, Sultan Sanjar, Bayhaqi, Old Urganch, Abulghozi, Shajarai Turk.

Аннотация

В данной статье представлено значение исторических источников и анализ содержащейся в них информации в изучении прошлого города Гурганч, одного из исторических городов Древнего Хорезма. Также были проанализированы современные источники по изучению истории Гурганча и даны комментарии об их исторической значимости.

Ключевые слова: Гурганч, Отсиз, Султан Санджар, Байхаки, Старый Ургенч, Абулгози, Шаджарай Тюрк.

Gurganch shahri haqida zamonaviy davrimizda keng ma'lumotlarga boy ilmiy tadqiqotlar yo'q. Ko'rinib turibdiki, nafaqat Gurganch, balki Xorazm viloyatiga ham tegishli mintaqaviy aniq yilnomalar va obidalarga doir mukammal ilmiy asarlar ham kam uchraydi.

Biroq Xorazm haqida Beruniyning “Kitobul-Musamara fi Axbaril-Xorazm” asarida zikr qilingan. Bu asarning bizgacha yetib kelmagan ba’zi qismlari Bayhaqiy asarlari orqali G’aznaviylar bilan bog‘liq bo‘limlaridagi ba’zi boblar bilan bugungi kungacha yetib kelgan. Xorazmlik Beruniyning (v. H. 440/M. 1048) asarida, “Osor ul boqiya” nomli asarida¹ Qadimgi Xorazm xalqi, Xorazm madaniyati va Afrig’iylar sulolasi haqida shahar haqida ma’lumotlardan foydalanish mumkin.

Tadqiqotimizda, asosan, geografik asarlar, umumiy tarix, madaniyat va sivilizatsiya tarixi, tabat va terazim kitoblari, qazish hujjatlari, zamonaviy arxeologik topilmalar va boshqalarga asoslandik. Ayniqsa, arab, fors, turkman, turk, ingliz, rus tilidagi mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlardan foydalandik.

Tadqiqotlarda, avvalo, mintaqaga oid ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan ko‘plab geografik asarlardan foydalanildan. Ulardan Ibn Hurdazbihning (v. H. 300/M. 912-13) “Al-Masolik val-mamalik”²; Ibn Rusta (v. H. 310/M. 922) “Al-Alokun-Nafisa”³; Ibn Havkal (v. H. 357/M. 951) “Suratul-Arz”⁴; Maqdisiyning (v. H. 390 / M. 1000) “Ahsanut-takasim”⁵; va Yakut al-Hamaviyning (v. H. 626 / M. 1229) Mujamul-Buldan”⁶; kabilarni misol qilib keltirish mumkin. Yana bir qancha jo’gofiy asarlar tadqiqotimiz uchun foydali bo‘lsa-da, Mo’g‘ullar istilosidan oldin Gurganchda bo‘lgan Yoqut al-Hamaviy asari Gurganch tarixi mavzusini o‘rganishga muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, muallifi noma'lum bo‘lgan va Gurganchni Turkiston darvozasi deb ta’riflagan “Hududul-Alam”⁷; Kazviniyning (v. H. 682 / M. 1283) keyingi davrlarda yozilgan “Asarul-bilod” va Ibn Fazlulloh al-Omariyning (v. H. 748 / M. 1349) al-Masalikul-absor”⁸ asarlari ham e’tiborga sazavordir. Gurganch tarixini o‘rganishda yana shahardagi olimlar, ularning ilmiy faoliyati

¹ Beruniy, Abu Rayxon Muhammad B. Ahmad, Al-Osarul-Boqiyya, (nsr: Eduard Sachau), Leypsig, 1878.

² Ibn Hurdazbih, Abulqosim Ubaydulloh b. Abdulloh, *al-Masalik val-memalik*, Brill, Leiden, 1889.

³ Ibn Rusta, Abu Ali Ahmad B. Umar, Al-a'laku'n-Nafisa, Brill, Leyden, 1891.

⁴ Ibn Havqal, Abu-noyabr Muhammad b. Ali An-Nasibi Al-Bag'dodiy, Suretul-Arz, Daru Mektebeti Al-hayot, Bayrut, 1992 yil.

⁵ Maqdisiy, Shamsiddin Abi Abdulloh Muhammad b. Ahmad B. Abi Bakr, Rihletul-Maqdisiy: Ahsanut - Takosim fi ma'rifatil-Ekalim (985-990), birinchi nashri, Daru-Suaidi, Bayrut, 2003.

⁶ Yoqut Al-Hamaviy, Shihobuddin Abi Abdillloh yoqut b. Abdillloh, mu'jamu'l-Buldan, V. I., Daru Sadir, Bayrut, 1397/1977.

⁷ Hudud Al-olam min Al-Mashrik Il Al-Magrib, (tarjimasi: Abdulloh Duman-Murat Agari), kitob do'koni, Istanbul, 2008.

⁸ Ibn Fazlulloh Al-Umariy, Mesalikul-Ebsar fi Mamaliku'l-Emsar, (THK: Komil Salmon al-Jubburiy-Mahdi Najm), I-XXVII, birinchi nashri, dar al-kitob al-Ilmiyya, Bayrut, 2010.

va kelib chiqishi haqida ma'lumot berishda tabat kitoblari bo'lgan biografik asarlardan ham qimmatli manba hisoblanadi.

Gurganchda yashab, ilmiy-madaniy faoliyat olib borayotgan allomalar, shoirlar, til va adabiyot arboblari haqida ma'lumot beruvchi biografik asarlardan Ali ibn Zayd Bayhaqiy (v. H. 565/M. 1169), Tarixu Hukamoil-islom⁹; Ibnul-Kifti (v. H. 646/M. 1248)ning "Ihbarul-ulema bi axbaril-hukema"¹⁰; Ibn Abu Usaybiya (v. H. 668/M. 1270), "Uyunul-enba fi tabakatil-atibba"¹¹ kabi asarlar qimmatli manbalardir.

Gurganchga sayohatlari chog'ida borgan, yashab, o'z mushohadalarini o'z asarlarida bayon etgan ko'plab mualliflar ham bor. Ulardan eng yetakchisi Ibn Fadlandir (v. H. 310/milodiy 922 yildan keyin). Abbosiy xalifasi bolgar hukmdoriga yuborgan elchilik delegatsiyasi tarkibida bo'lgan Ibn Fadlan ham safari chog'ida Gurganchda bo'lgan va keyingi asarlarida shaharning turmush tarzi va iqlimi haqidagi ma'lumotlarni tilga olgan. Tadqiqotimizda biz uning ar-Rihla¹²42 deb nomlangan asari mavjud. Yana bir sayohatnoma o'rta asrlarning eng buyuk sayyohi Tanjarlik Ibn Battutaning (vaf. 770/M. 1368) "Sayohatul Ibn Battuta" nomi bilan mashhur asaridir¹³. Ibn Battuta o'zining 28 yillik qisqa muddatli sayohatlari davomida Oltin O'rda hukmronligi ostida bo'lgan Gurganchda (hij. 733 / M. 1333) shahar hukmdori bilan uchrashib, bu shahar haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. U bir muddat bu shaharda yashaydi ham. U o'z asarida Gurganchdagi odamlarning turmush tarzidan tortib, uy-joy qurilishigacha, diniy hayotdan tortib, ovqatlanish madaniyatigacha ko'plab ma'lumotlarni bayon qilgan. Savdo yo'llari va savdo tovarlari bo'yicha o'zining ajoyib asarini tayyorlagan florensiyalik italyan savdogar Franchesko Baltuchchi Pegolotti hijriy 740 / milodiy 1340 yilda Gurganchda bo'lgan va savdoga oid ishida shaharning tijorat ahamiyatini ta'kidlagan¹⁴. Biz mintaqada barpo etilgan davlat va sulolalar haqidagi

⁹ Bayhaqiy, Abu Fazl Muhammad B. Husayn, Bayhaqiy tarixi, (thk: Ali Akbar Fayyoz), Danishgoh-I Firdaviy, Mashhad, 1383 h.sh./2003.

¹⁰ Ibn Al-Kifti, Abu Hasen Ali B. Jamoluddin Yusuf, Ihbaru 'L-ulamo bi Axbariy'l-Hukama', (nshr: M. Emin al-Xanji), Qohira, 1326/1908.

¹¹ Ibn Abu Usaybiyo, Abu Al-Abbos Ahmad b. noyabr B. Xalifa b. Yunus Al-Xazrajy, Uyun al-Anba'fi Tabakati al-Atibba', (thk: Nizor Rizo), dar Al-Maqtabetiy Al-hayot, Bayrut, 1965.

¹² Ibn Fadlan, Ahmad B. Fadlan B. Abbos, Risolatu Ibn Fadlan, Ilmiyyul-Arabiy, Dimashk, ts.

¹³ Ibn Battuta, Shamsuddin Abi Abdulloh Muhammad b. Abdulloh Tanci, ar-Rihle, Tuhfat al-Nuzzar fi Garayb al-Emsar va ajayb al-Asfar, I-II, (thk: Muhammad Abdulmun al-Iryan), birinchi nashri, Hayatu'l-Ulum, Bayrut, 1407/1987.

¹⁴ Franchesko Balducci, Pegolotti, La Pratica Della Mercatura, (ed. Allan Evans), Kembrij, 1936.

zamonaviy kitoblar, maqolalar va qomusiy maqolalarga ham ko'plab misollar keltira olamiz. Gurganch va Xorazm viloyati haqidagi ensiklopediya maqolalari bilan bir qatorda, bugungi kunda Turkmaniston, O'zbekiston va Rossiyada olib borilgan tadqiqotlar ham bor, lekin bu tadqiqotlar odatda Xorazm viloyati yoki Gurganchning me'moriy tuzilmalariga oid tadqiqotlardir. Ruslar O'rta Osiyoga bostirib kirishdan oldin va keyin bu hudud haqida batafsil tadqiqotlar olib borganlar. Biroq, bu tadqiqotlar, odatda, mintaqaning tabiiy boyliklari haqida. Shunga qaramay, shaharning siyosiy va madaniy tarixi, o'sha davrda mavjud bo'lgan, ammo saqlanib qolmagan me'moriy inshootlar, arxeologik qazishmalar haqida ma'lum ma'lumotlar mavjud. Tadqiqotimizda bu manbalardan, ayniqsa, arxitektura nomi ostida foydalanilgan. Bulardan tashqari, rus tarixchilari, arxeologlari va sharqshunoslari Xorazm viloyati va Gurganchda ham eksklyuziv tadqiqotlar olib borishgan. Ulardan birinchisi rus sharqshunosi Aleksandr Lyudvigovich Kun (1840-1888) edi. Kun Xiva xonligi Rossiyaga qo'shilgan (1873) davrida mintaqada tadqiqotlar olib borgan. Shundan so'ng ingliz tadqiqotchisi Genri Lensdell mintaqada tadqiqotlar olib borib, hududni suratga oldi. Ushbu fotosuratlardan ma'lum bo'lishicha, o'sha paytda mavjud bo'lgan ba'zi inshootlar saqlanib qolmagan. Uning umuman ruslar hukmron bo'lgan O'rta Osiyoga bag'ishlangan "Rossiya O'rta Osiyosi"¹⁵ nomli asarida mavzuimiz haqida ma'lumotlar bor.

N.I. Veselovskiy (1848-1918) Xiva xonligining geografik mintaqasi haqida eng qadimgi davrdan to hozirgi kungacha yozgan "Tarix va Geografiya ma'lumotlari haqida ocherk: qadimgi davrlardan tortib to talab qilingangacha"¹⁶ nomli asarida Gurganch haqida ba'zi ma'lumotlar beradi. Vasiliya Vladimirovich Bartold (1869-1930) rus turkologi va sharqshunosi, O'rta Osiyo turk tarixi bo'yicha fundamental va chuqur tadqiqotlar olib borgan akademik. Ko'pgina kitoblar, xususan, uning turkiy tarjimai "Mo'g'ullar istilosiga qadar Turkiston"¹⁷ (1900) nomli asari va turli ensiklopediya maqolalari tadqiqotimizga manba bo'ldi. Bartoldning "Asarlar to'plamida"¹⁸, shulardan jami 511 ta asar, 228 tasi

¹⁵ Genri, Lansdell, Rossiya Markaziy Osiyo, I-II, Londra, 1885.

¹⁶ N.I., Veselovskiy, *Ocherk Istoriko-Geografičeskix Svedeniy o Hivinskom Hanstvo: Ot Drevneyshih Vremen do Nastoyaşogo*, Brat Pamteleyev, St. Petersburg, 1877.

¹⁷ V. V., Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (haz: Hakkı Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

¹⁸ V. V., Barthold, *Soçineniya*, I-IX, İzdatelstvo Vostočnoy Literaturi, Moskova, 1963.

ensiklopediya maqolalari jamlanma holiga keltirildi. Bartoldning shogirdi Aleksandr Yurievich Yakubovskiy (1869-1953) Gurganchga ilmiy qo'mita bilan borgan va uning me'moriy tuzilmalarini o'rgangan birinchi tadqiqotchilardan biri edi (1928). Uning Gurganch haqidagi "Urganch xarobalari" asari ham, "Oltin O'rda davlati haqidagi"¹⁹ asari ham tadqiqotimizga manba bo'ldi. 30-yillarda Nikoloy Mixaylovich Bachinskiy va prof. Dr. Vladimir Ivanovich Pilyavskiy (1910-1984) - viloyatning me'moriy tuzilishi bo'yicha mutaxassis. Biz, ayniqsa, Pilyavskiyning "Kunya-Urganch51" kitobidan ushbu tadqiqotchilardan bahramand bo'ldik. Arxitektura inshootlari atroflicha o'rganilib, chizmalar chizilgan asar keyingi tadqiqotlar uchun ham manba bo'lib xizmat qildi. Sayan Yuksel bu ishda chizmalardan foydalangan holda hududning me'moriy tuzilishini ham o'rgangan. Sergey Pavlovich Tolstov (1907-1946) Xorazm viloyatida fundamental tadqiqotlar va arxeologik qazishmalar olib borgan kishilardan biri. 1948, 1950 va 1952 yillarda viloyatda arxeologik qazishmalar olib borgan Tolstov "Qadimgi Xorazm"²⁰ nomli tadqiqot va Xorazm viloyatiga oid ko'plab maqola va asarlar yozgan. Uning asarlarida Xorazmning eng qadimiy tarixi va xarobalari haqida ko'plab ma'lumotlar mavjud. Tadqiqotimizda sharqshunos va arab mutaxassisi sifatida tanilgan Nazar Halimovning "Qadimgi urganchga sayohat"²¹ nomli asaridan ham katta qimmatga ega, u Gurganch haqidagi mish-mishlar asosida me'moriy inshootlarni tadqiq qildi. Sovet Ittifoqi davrida olib borilgan tadqiqotlarda shaharning islom davri yopiq tarzda tushuntirilgan yoki turlicha talqin qilingan bo'lsa-da, arab tilini yaxshi bilgan muallif islom davrini boshqa o'lchovda ko'rib chiqishga urinib ko'rgan. me'moriy inshootlar islom dinining o'ziga xos belgisi bo'lgan masjid va madrasalar edi. Qolaversa, bugungi arxeolog va tarixchi tadqiqotchilardan biri Hamra Yusupov Gurganchning me'moriy inshootlarini o'zgacha rakursdan o'rganuvchi mutaxassis va tarixchi, bu borada ko'plab maqola va kitoblar yozgan. Bugungi kunda mintaqada olib borilayotgan qazishmalarga rahbarlik qilayotgan Yusupov, umuman olganda, Gurganchdagi islomgacha bo'lgan me'moriy inshootlar qoldiqlarini

¹⁹ A. Yu., Yoqubovskiy, Oltin armiya va uning qulashi, (tarjima: Hasan Eren), Turkiya tarixiy jamiyati matbuoti, 1992 yil.

²⁰ Sergey Pavlovich, Tolstov, qadimgi Xorazm, Moskva davlat universiteti, Moskva, 1948 yil.

²¹ Nazar, Halimov, Gadi Urgence Siyahat, Ilim, Ashxobod, 1986.

o'rganadi va islom davriga oid topilma va qoldiqlarni qadimgi davr yoki zardushtiylik e'tiqodiga bog'lashga harakat qiladi. Shunga qaramay, turkman tarixchilari va arxeologlarining yetakchi namoyandasi hisoblangan, ayniqsa, bu boradagi ekspert Yusupovning eski asarlarini jamlagan holda tayyorlangan "Xorazm va Gurganch: Yangi tadqiqotlar"²² nomli asardan biz ham makondan bahramand bo'ldik. Gurganch tarixi.

Turk tarixchisi Ahmet Zaki Velidi To'g'an (1890-1970)ning "Umumiy turk tarixiga kirish"²³, Xorazm madaniyati namunalari" nomli asari ko'plab zamonaviy tadqiqotlar manbalari qatoriga kiradi.

Mavjudligi kim tomonidan va qachon tashkil etilgani ma'lum bo'lmagan, ammo qadimdan borligi tilga olingan Gurganch shahri taraqqiyot cho'qqisiga chiqqanida Xorazm viloyatining poytaxtiga aylandi. Uning atrofi cho'llar bilan o'ralgan bo'lsa-da, Amudaryoning chekkasida joylashganligi daryodan ochilgan kanallar tufayli "Cho'l o'rtasidagi voha" sifatida ko'tarilgan. Shahar joylashgan Xorazm viloyati ko'plab sivilizatsiyalarga mezbonlik qilgan. Islom kelishi bilan hukumat markaziga aylangan Gurganchni Somoniylar davrida davlat hokimlari boshqargan. Somoniylar davlatining oxirlarida Afrigog'ullari sulolasiga barham bergan (h. 385/milodiy 995) Me'muniylar shaharni o'zlariga markaz qilib, shaharning har tomonlama rivojlanishini ta'minladilar. Bu davrda ilm-fan markaziga aylangan Gurganch islom olamining turli burchaklaridan kelgan olimlarni qabul qildi. Ilmiy izlanishlar, ilmiy munozaralar olib boriladigan "Akademiya" ham shu davrda tashkil topdi. Shaharga o'rtnashib olgan turli etnik va diniy guruhlar tufayli shahar kundan-kunga kengayib, savdo yo'llari ustida joylashganligi sababli savdogarlarning tez-tez tashrif buyuradigan joyiga aylandi. Butun Xurosonning markaziy Gurganch shahrida qurilgan binolarning go'zalligiga teng keladigan binolar yo'q edi. Mintaqaning boshqa qudratli davlatlari G'aznaviylar va Qoraxoniylar bilan aloqada bo'lgan me'muniylar Mahmud G'azniyning mintaqani egallashga urinishlariga to'sqinlik qila olmadilar va H. 407/M. 1017 yilda sulola tugadi. Gurganchga o'zini hokim qilib tayinlagan G'aznaviy Mahmud bu shaharni o'z davlati chegarasiga kiritdi. Saljuqiylarning dushmani Shohmelik

²² Hemra, Yusupov, Xorazm va Gurganch: Yangi kashfiyotlar, Ilim, Ashxobod, 2010.

²³ A. Zeki Velidi, Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş I*, İsmâil Akgün Matbaası, İstanbul, 1946.

shaharni egallaganida harakatga kelgan saljuqiylar Shahmelikni yengib Gurganchni o‘z yerlariga qo‘shib oldilar (H. 433/M. 1042-43). Saljuqiylar shaharga tayinlagan hokimlari bilan Gurganchning rivojiga hissa qo‘shgan, qurilish ishlarini olib borgan. Otsiz Sulton Sanjarga qarshi kurashar ekan, shaharni obod qilish uchun ham harakat qildi. Bu davrda Gurganch saljuqiylar poytaxti Marv bilan mutanosib ravishda sulolaning poytaxti va ilm-fan markazi bo‘lish yo‘lida muvaffaqiyatga erishdi. Xorazmshohlar davrida imperiya poytaxti bo‘lgan Gurganch o‘zining go‘zal oshxonalari, qasr-saroylari, masjid va madrasalari bilan ko‘zni qamashtirardi.

Imperiyaning barcha boyliklari to‘plangan shahar qalin devorlar bilan o‘ralgan bo‘lib, yirik harbiy qismlar tomonidan ko‘rsatilgan himoya tufayli Gurlu va Karaxitoylarning shaharga qilgan hujumlari muvaffaqiyatli qaytarildi. G‘urgench juda go‘zal va obod maskan bo‘lib, ko‘plab shayx va ulamolarni ham mehmon qilgan. Ammo Aloaddin Muhammad amalga oshirgan noto‘g‘ri siyosat va siyosat natijasida mo‘g‘ullar islom o‘lkalariga hujum qildilar. Boshqa shaharlarga qaraganda ancha uzoq qamaldan so‘ng shaharni egallab olgan mo‘g‘ullar shaharni yoqib yubordilar, go‘zal binolarni, qasrlarni vayron qildilar, atirgul bog‘larini axlatga aylantirdilar, to‘g‘onni buzib, shaharni suvga botirdilar. Amuderyo suvi (H. 618 / M. 1221). Shunday qilib, farovonlik va baxt shahri “qo‘ylar kezib, boyo‘g‘li uyalagan” xarobaga, shahar esa tosh uyumiga aylandi. Biroq bu holat uzoqqa cho‘zilmadi va mo‘g‘ullar tasarrufida qolgan Gurganch boshqa shaharlar kabi qayta qurila boshlandi. Juda qisqa vaqt ichida qayta tiklangan shahar Oltin O‘rda hukmronligi ostida yana savdo markaziga aylandi. Olimlarni himoya qilgan, savdogarlarga yaxshi munosabatda bo‘lgan, savdo va ilm-fan rivojiga yordam bergan Oltin O‘rda xonlari va Gurganch hokimlari shaharni avvalgi holiga keltirdilar. Shunday qilib, shahar masjidlar, madrasalar, bozorlar, bozorlar, kasalxonalar va go‘zal oshxonalar bilan ko‘p aholi yashaydigan shaharchaga aylandi. Har xil savdo mollarini osonlik bilan olish mumkin bo‘lgan, tekin ilmiy munozaralar, munozaralar olib boriladigan bu shahar Qo‘ng‘rat-so‘fiylar sulolasi hukmronligi davrida yana hujumga uchragan. Temur va Xorazm hokimlari o‘rtasidagi kelishmovchiliklar natijasida Temur oraliqda besh marta Xorazmga safar uyushtirdi (H. 772—790/M. 1371—1388). Gurganchni so‘nggi yurishida qo‘lga olgan Temur so‘fiylar

sulolasining qo'zg'olonlari va ularning yerlariga qilingan hujumlardan qattiq g'azablangani uchun Gurganchni tekislab, o'rniga arpa ekishni buyuradi, toki imoratlar vayronalari ham xarobalar bo'lmasin. qoladi (H. 790 / M. 1388). Gurganch to'liq vayron qilinmagan bo'lsa-da, ko'p qismi vayron bo'lganidan uch yil o'tib Temur uni qayta tiklashga buyruq bergan, lekin shaharning faqat bir qismi ta'mirlangan (H. 793 / M. 1391).

Umuman olganda Gurganch shahri o'zining boy tarixi va ko'rkam tarixiy binolari bilan O'rta Osiyo tarixida muhim o'rin egallaydi. Bu shahar tarixini turli davrlar nuqtai nazaridan o'rganish yangi-yangi ma'lumotlarga duch kelishimizga sabab bo'ladi. Bu esa ko'plab tarixiy asarlarni chuqur o'rganish vazifasini keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beruniy, Abu Rayxon Muhammad B. Ahmad, Al-Osarul-Boqiyya, (nsr: Eduard Sachau), Leypsig, 1878.
2. Ibn Hurdazbih, Abulqosim Ubaydulloh b. Abdulloh, *al-Masalik val-memalik*, Bril, Leiden, 1889
3. Ibn Rusta, Abu Ali Ahmad B. Umar, Al-a'laku'n-Nafisa, Bril, Leyden, 1891.
4. Ibn Havqal, Abu-noyabr Muhammad b. Ali An-Nasibi Al-Bag'dodiy, Suretul-Arz, Daru Mektebeti Al-hayot, Bayrut, 1992 yil.
5. Maqdisiy, Shamsiddin Abi Abdulloh Muhammad b. Ahmad B. Abi Bakr, Rihletul-Maqdisiy: Ahsanut - Takosim fi ma'rifatil-Ekalim (985-990), birinchi nashri, Daru-Suaidi, Bayrut, 2003.
6. Yoqut Al-Hamaviy, Shihobuddin Abi Abdillah yoqut b. Abdillah, mu'jamu'l-Buldan, V. I., Daru Sadir, Bayrut, 1397/1977.
7. Hudud Al-olam min Al-Mashrik Il Al-Magrib, (tarjimasi: Abdulloh Duman-Murat Agari), kitob do'koni, Istanbul, 2008.
8. Ibn Fazlulloh Al-Umariy, Mesalikul-Ebsar fi Mamaliku'l-Emsar, (THK: Komil Salmon al-Jubburiy-Mahdi Najm), I-XXVII, birinchi nashri, dar al-kitob al-Ilmiyya, Bayrut, 2010.